

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Софія Мединська (Хмельницький)

Становище національних меншин Поділля напередодні Другої світової війни

Новітня історіографія для характеристики масових репресій 1937–1938 рр. застосовує поняття «великий терор». Віднесені до «шкідницьких народів» (за оцінкою О. Шліхтера на XIII з'їзді КП(б)У – травень–червень 1937 р.) національні меншини поляків та німців в умовах великого терору зазнали поряд з українцями найбільших втрат, які за масштабами оцінюються як фізичне винищення або геноцид.

Ускладнення відносин СРСР з Польщею та Німеччиною, що сталося на початку 1930-х рр., в усній і друкованій пропаганді партійних організацій пояснювалося антирадянською спрямованістю зовнішньої політики цих держав, громадськості нав'язувалася думка про реальну ймовірність перетворення поляків і німців України на випадок війни у «п'яту колону» зарубіжних країн.

Якщо дослідники кінця 1980-х рр. пов'язували репресії з 1930-ми роками, то в працях останніх років переконливо доводиться, що репресії були започатковані зі встановленням радянської влади і не припинялись навіть за умов політики коренізації.

Генеральною «чисткою» від «антирадянських елементів, поляків, німців, троцькістів, націоналістів» були охоплені не лише партійні організації, а й радянські установи, заводи і фабрики, школи та інші навчальні і наукові заклади, редакції газет та журналів.

Йшлося вже не про «боротьбу» проти окремих націоналістичних і антирадянських елементів або ж утворених ними організацій, а про репресії проти етнічних груп, і не лише німецької та польської. Чистки проводились як за постановами ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У, обкомів, міськкомів і райкомів партії, так і за «ініціативою» секретарів партійних організацій.

Друга половина 1937 р. увійшла в історію республіки як період надзвичайно жакликих репресій проти мирного населення. Найбільш поширеними методами репресій на Поділлі стали масові депортації населення. Була створена спеціальна комісія з високопоставлених керівників партійних, урядових, військових органів, НКВС для підготовки відповідних пропозицій.

Політбюро ЦК КП(б)У 17 грудня 1934 р. своїм рішенням встановило прикордонний режим у 11 районах України, а 20 грудня того ж року ухвалило постанову «Про переселення з прикордонних районів».

Протягом 1935–1936 рр. з Поділля організованим порядком було виселено 11 634 польські та німецькі родини, а це щонайменше 46 500 громадян. Серед депортованих переважали поляки. В результаті виселення з географічної карти зникли окремі населені пункти.

Депортували з Поділля не лише громадян польської та німецької національностей. Принцип добровільності порушувався при переселенні євреїв з Вінницької області до Єврейської автономної області – Біробіджану. Для виконання встановленого ліміту застосовувалися примусові заходи.

В Україні з допомогою ідеологічного апарату посилювалося нагнітання атмосфери страху, підозрливості. Передові статті газет, журналів були насичені заголовками, які «викривали» шпигунів, диверсантів, убивць, ворогів народу, троцькістів, що намагалися реставрувати капіталізм. В атмосфері такого загального психозу й підозрливості, страху й озлобленості вже мало кого дивували арешти людей, які нічим не виділялися, не були причетні до жодної антирадянської акції.

Особливо великих обертів репресії набули після лютого-березневого Пленуму 1937 р. На пленумі ЦК ВКП(б) значна увага приділялася темі «шкідництва», на яке зваливали провали в економічному та соціальному будівництві. У 1937–1938 рр. в Україні органами НКВС по «польській лінії» було заарештовано 56 516 осіб, з яких 44 467 – поляків.

Єврейське населення Поділля теж зазнало репресій, проте не в таких масштабах, як польське. Так, у грудні 1937 р. була «виявлена» і ліквідована органами НКВС у м. Дунаївці антирадянська сіоністська організація «Гехолуц», члени якої проводили активну агітацію серед єврейського населення, висловлювали невдоволення існуючою Радянською владою та проводили агітацію за виїзд із СРСР до Палестини.

У другій половині 1930-х рр. здійснювався процес активного згортання національно-культурної політики. Все це здійснювалося на фоні масових політичних репресій, що наповнювалися та набирали небачених форм. Через депортацію пройшли десятки тисяч представників національних меншин Поділля: поляків, німців, євреїв та ін.